

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาแนวโน้มของปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียน ปี พ.ศ. 2543 ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งสภาพการณ์ในอนาคต ออกเป็น 2 สภาพการณ์ คือ สภาพการณ์แบบอนาคตภาพในทางดี (Optimistic Scenario) และสภาพการณ์แบบอนาคตภาพในทางที่ไม่ดี (Pessimistic Scenario) โดยใช้เทคนิคเคลฟาย (Delphi Technique) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาระบบโรงเรียน จำนวน 25 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 3 รอบ รอบแรกเป็นแบบสอบถามปลายเปิด ให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการณ์ของปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียนในปัจจุบัน และอนาคต จากคำตอบในรอบแรก ผู้วิจัยจะนำมาสร้างเป็นแบบสอบถาม รอบที่ 2 ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แล้วนำคำตอบจากแบบสอบถามรอบที่ 2 มาคำนวณหาค่ามัธยฐาน พิสัยระหว่างควอไทล์แล้วสร้างเป็นแบบสอบถาม รอบที่ 3 โดยใช้ข้อความเดิม เพียงแต่แสดงตำแหน่งของมัธยฐานช่วงของพิสัย ระหว่างควอไทล์ พร้อมทั้งตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนตอบใน รอบที่ 2 แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนตอบอีกครั้ง จากคำตอบในรอบที่ 3 นี้ ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์หาค่ามัธยฐาน พิสัยระหว่างควอไทล์ฐานนิยม เพื่อศึกษาหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ในแต่ละข้อความ เกี่ยวกับแนวโน้มของปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียน ปี พ.ศ. 2543

ผลการวิจัยที่เป็นแนวโน้มของปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียน ปี พ.ศ. 2543 มีดังนี้

1. ความหมายของการศึกษาระบบโรงเรียน

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาระบบโรงเรียน ปี พ.ศ. 2543 สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษามุขยนิยม

ดังนี้

1.1 การให้ความหมายที่ยึดปรัชญาการศึกษาเป็นหลัก

การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ การศึกษาตลอดชีวิตที่มุ่ง
เติมเต็มในการให้วงจรของการพัฒนาคน มีความสละสลวยไม่ขาดช่วง เพื่อพัฒนาคนให้
สามารถพึ่งตนเองได้ และมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในสังคม

1.2 การให้ความหมายโดยยึดกิจกรรมการศึกษาเป็นหลัก

การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ กิจกรรมทางการศึกษาที่จัด
ให้บุคคลทั่วไป ที่มีจุดเน้นเพื่อสนองความสนใจ และความต้องการทางด้านการศึกษา
เพื่อเปิดโอกาสให้เขาเหล่านั้น ได้พัฒนาศักยภาพของตนเองถึงขีดสูงสุด เพื่อให้อยู่
ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

1.3 การให้ความหมายโดยยึดกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก

การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง ความพยายามของ
รัฐ ที่จะช่วยให้ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ทุกเพศ ทุกวัย ได้ก้าวไปสู่ความ
สำเร็จในการปรับตัว โดยอาศัยข้อมูล ข่าวสาร และความชำนาญต่าง ๆ เพื่อ
ความสมบูรณ์ของผู้เรียนและสังคม

2. ในสภาพการณ์แบบอนาคตภาพในทางที่ดี (Optimistic Scenario)
ซึ่งเป็นการมองว่าสภาพการณ์ของบ้านเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาของไทย
ในปี พ.ศ. 2543 จะได้รับการพัฒนาให้เป็นไปในทางที่ดี ในทุก ๆ ด้าน จาก
สภาพการณ์เช่นนี้ ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับปรัชญา
การศึกษานอกระบบโรงเรียน ปี พ.ศ. 2543 ส่วนมากโน้มไปในทางปรัชญาการ
ศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism) และความคิดเห็นบางส่วนโน้มไปทาง
ปรัชญาการศึกษามนุษยนิยม (Humanism) ดังรายละเอียดดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

1.1 การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องมุ่งฝึกคนให้รู้จัก
ตนเอง มีความเป็นตัวของตัวเอง เห็นคุณค่าของตัวเอง มีความสามารถที่จะ
เลือกและตัดสินใจในระชาชีวิตของตนเอง ยอมรับ และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่

คนเลือกและสิ่งที่คนกระทำ

1.2 การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องเน้นที่สภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน ที่กำลังประสบอยู่ในปัจจุบันเป็นสำคัญ

1.3 มุ่งที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อปรับและพัฒนาความรู้ ความคิด และทักษะที่จะพัฒนาตนเองและสังคม

2. กิจกรรมและโครงการการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

2.1 กิจกรรมและโครงการด้านการศึกษาอกระบบโรงเรียน จะต้องสอดคล้องกับความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.2 สำหรับเนื้อหา นั้น ควรจะเน้นเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมโดยการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการมีส่วนร่วม การเสียสละ การร่วมพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักใช้เหตุผล และการมีสติปัญญาประกอบกัน

3. บทบาทของผู้สอน

3.1 ผู้สอนต้องมีความรู้กว้าง เข้าใจธรรมชาติและความสนใจของผู้เรียน โดยไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่สอนโดยตรง แต่จะเป็นผู้คอยช่วยเหลือ แนะนำ ย้่วย ให้กำลังใจ ทำหน้าที่ประสานงาน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และชี้แนะแหล่งความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้เรียน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพและการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยเสรี

3.2 ผู้สอนควรส่งเสริมการทำงานระบบกลุ่มในระหว่างผู้เรียน สร้างบรรยากาศการเรียนที่ดี เตรียมสื่อ และสร้างเงื่อนไขแห่งการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

4. บทบาทของผู้เรียน

4.1 ผู้เรียนควรมีโอกาสได้รับการศึกษาทุกรูปแบบ ตามความต้องการของเขา มีแหล่งข้อมูลที่ดีพอ ที่เขาจะไปหาความรู้ตามความต้องการ โดยมีผู้สอนเป็นผู้ให้แนวทาง และการสนับสนุน

4.2 ในการเรียนนั้น ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง ลงมือ

กระทำด้วยตนเอง และตัดสินใจเลือกทุกอย่างที่คิดว่าเหมาะสมกับความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตน ขณะเดียวกัน ผู้เรียนจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำที่เกิดขึ้น และผลที่จะเกิดด้วย ทั้งนี้จะมีผู้สอนคอยให้การดูแล และให้คำปรึกษา

5. กระบวนการเรียนการสอน

5.1 การเรียนการสอน จะต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นที่ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน และให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนการสอน ร่วมกับผู้สอน ภายใต้บรรยากาศแห่งประชาธิปไตย

5.2 การเรียนการสอนจะต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเอง ให้มากที่สุด เพื่อให้ค้นพบและรู้จักตนเอง วิธีสอนที่ใช้คือการให้ลงมือกระทำเอง การอภิปรายโต้ตอบ สนทนา และเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

5.3 บรรยากาศการเรียนการสอน ควรเป็นบรรยากาศแห่งชีวิตจริง ผู้เรียนควรได้รับประสบการณ์ตรงในเรื่องที่ศึกษา ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียน โดยการแก้ปัญหา และค้นคว้าทดลอง

6. การประเมินผล

6.1 การประเมินผลการศึกษาของระบบโรงเรียนนั้น ควรดำเนินการทั้งก่อน-ระหว่าง-และหลังการดำเนินการ โดยพิจารณาจากประโยชน์ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตรจริง ซึ่งจะเน้นการประเมินผลในเชิงคุณภาพเป็นสำคัญ

6.2 ผู้ประเมินผลที่ดียิ่งก็คือผู้เรียนเอง นอกจากนี้ ยังควรประกอบด้วย ผู้รับผิดชอบโครงการ นักวิชาการ ผู้นำประชาชน และกลุ่มผู้รับผลประโยชน์

3. ในสภาพการณ์แบบอนาคตภาพที่ไม่ดี (Pessimistic Scenario) ซึ่งมองว่า สภาพการณ์ของบ้านเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาของไทยในปี พ.ศ. 2543 จะได้รับการพัฒนาน้อยมาก หรือจะมีปัญหาอย่างยิ่ง ในสภาพการณ์เช่นนี้ ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียนปี พ.ศ. 2543 ส่วนมากโน้มไปในทางปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism) และมนุษยนิยม (Humanism) และมีความคิดเห็นบางส่วนโน้มไป

ทางปรัชญาการศึกษาพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) และ เสรีนิยม (Liberal) ทั้งรายละเอียดดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของการศึกษา

1.1 มุ่งให้ผู้เรียนใ้รู้จักตนเอง รู้จักสังคม และรู้จักปรับตัว
วัฒนธรรม ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

1.2 มุ่งจักเพื่อชีวิตของผู้เรียนในปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญ โดยเน้นที่
การปรับปรุง เปลี่ยนแปลงประสบการณ์ต่าง ๆ ของผู้เรียน ทักษะที่จำเป็นต่อการ
ดำรงชีวิต และความสำนึกเพื่อส่วนรวม ตลอดจนหาวิถีทางที่จะพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น
เพื่อให้สังคมเป็นสังคมที่ยุติธรรม มีความพร้อมทุกด้าน และเป็นประชาธิปไตยที่
แท้จริง

2. กิจกรรมและโครงการของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

2.1 เนื้อหาของกิจกรรมและโครงการ จะต้องเป็นเนื้อหาที่
ทำให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนเองด้วย
เพื่อให้ผู้เรียนได้ปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม

2.2 เนื้อหาและกิจกรรม จะต้องสอดคล้องกับสภาพปัญหาและ
ความต้องการของสังคม โดยเฉพาะการมุ่งให้ผู้เรียนมีความสามารถ ในเชิงปฏิบัติ
การมากกว่าวิชาการ และเน้นความเสมอภาคทางการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ

3. บทบาทของผู้สอน

3.1 ผู้สอนควรเป็นผู้นำ ผู้บุกเบิก และกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจ
ศึกษา และหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ผู้สอนต้องเป็นผู้สาธิตทดลองทำให้ดู
และชักชวนให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงด้วย

3.2 บทบาทของผู้สอนนั้น เป็นโค้ชผู้ช่วย ผู้สังเกตการณ์
และเป็นผู้มีชีวิต จิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และพร้อมที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน
ขณะเดียวกัน ผู้สอนจะต้องสามารถแนะแนวทางในการแก้ปัญหาแก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี
และสามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้

4. บทบาทของผู้เรียน

4.1 ผู้เรียนจะต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง ปีกเลือก ตัดสินใจ ปีกแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง และปีกกระทำร่วมมือกันอภิปรายเพื่อหาข้อยุติที่ยุติธรรม ในการที่จะวางแผนปฏิรูปสังคมในอนาคต โดยใช้บรรยากาศแห่งประชาธิปไตย

4.2 บทบาทของผู้เรียน มิใช่เพื่อปรับปรุงตนเองเท่านั้น แต่เพื่อปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้นด้วย เพราะในยามวิกฤตินั้น ทุกฝ่ายจะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ดังนั้น เรื่องที่จะศึกษาจะต้องเกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาที่ผู้เรียนเผชิญอยู่หรือปัญหาสังคม และสิ่งแวดล้อมขณะนั้น

5. กระบวนการเรียนการสอน

5.1 ทฤษฎีและการปฏิบัติ จะต้องควบคู่กันไป ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างดีด้วย

5.2 การเรียนการสอน ควรเน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจความสนใจ ความต้องการของตนเอง เน้นเรื่องการอภิปราย และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับปัญหาของสังคม พร้อมทั้งข้อเสนอแนะและแนวปฏิรูปสังคม วิธีสอนที่ใช่คือการให้ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเอง การอภิปรายกลุ่ม การประชุมกลุ่ม

5.3 การเรียนการสอน เป็นวิธีการแก้ปัญหาของสังคมโดยตรง ซึ่งอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ประกอบกับวิธีการทางประวัติศาสตร์ และวิธีการทางปรัชญาด้วย เพื่อให้การศึกษามีปัญหาต่าง ๆ เป็นไปอย่างกว้างขวาง และรัดกุม ถูกต้อง สมบูรณ์

6. การประเมินผล

6.1 การประเมินผลนั้น ควรเป็นความร่วมมือของทุกหน่วยงาน และทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตั้งแต่ผู้บริหาร ผู้จัดกิจกรรม และกลุ่มเป้าหมาย และควรประเมินได้ครอบคลุมทุกด้าน ทั้ง Input และ Output

6.2 การประเมินนั้น ควรมุ่งไปในค่านีที่ว่าผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า การให้ความหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปี พ.ศ. 2543 ไม่ว่าจะปีปรัชญาการศึกษา ปศึกษกรรรมการศึกษา หรือกลุ่มเป้าหมายเป็นหลักก็ตาม จะมีแนวโน้มไปในทางปรัชญาการศึกษา แบบที่พัฒนาการนิยม และมนุษยนิยม โดยมุ่งเน้นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตัวเองให้ถึงขีดสุด เพื่อเขาจะไ้พึ่งตนเองได้ และก้าวไปสู่ความสำเร็จในการปรับตัว โดยอาศัยข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งเป็นลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิต และยังมุ่งเน้นเพื่อสนองความสนใจ และความต้องการทางค่านการศึกษาของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะวิชาการ และความรู้ต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันและในอนาคต ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การให้ค่าจำกัดความของการศึกษา จะต้องไม่เป็นแค่เพียงการถ่ายทอดหรือส่งผ่านความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียนเท่านั้น แต่มีจุดประสงค์หลัก คือ การพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ เมื่อจบการศึกษาแล้ว จะไม่ได้เป็นเพียงความรู้พื้นฐานเท่านั้น แต่จะต้องมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างชำนาญชาญฉลาดเวลาที่เหลือของชีวิต (เกียรติวรรณ อมาตยกุล 2525 : 112)

เมื่อเป็นเช่นนี้ การจัดการศึกษาในอนาคต ควรจะมีความหมายเน้นหนักไปถึงการพัฒนาความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่ใช่พัฒนาทักษะการทำมาหากินแต่เพียงอย่างเดียว ผู้เรียนจะต้องรู้จักแยกแยะว่า อะไรดี อะไรชั่ว รู้ว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตคืออะไร รู้คุณค่า และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (ศักดิ์พร ปรากฏประธานพร 2525 : 29) และที่สำคัญ ก็คือ การจัดการศึกษาในอนาคตนั้น ควรแก้อัชชัคแย้ง ระหว่างการให้เรียนตามความสนใจและความถนัดกับการให้เรียนเหมือน ๆ กันในสิ่งที่เป็นพื้นฐาน การศึกษานั้นจะต้องแบ่งออกเป็น 3 ค่าน คือ ค่านข้อมูล ค่านความเป็นไป และค่านทักษะ โดยในค่านข้อมูล หลักสูตร ควรกำหนดให้ผู้เรียนเรียนในระบบฐานข้อมูลเดียวกัน ซึ่งจัดข้อมูลทุก ๆ ค่านไว้อย่างกว้างขวาง ประมวลเป็นรายวิชาสั้น ๆ ใช้เวลาเรียนประมาณ 2-3 สัปดาห์ ซึ่งทุก ๆ วิชาเหล่านี้ จัดขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในอนาคต ส่วน

ด้านทักษะของผู้เรียน ทุกคนจะต้องเรียนทักษะที่จำเป็น 3 อย่าง คือ ทักษะการ
 เรียนรู้ การคิดต่อสัมพันธ์ การเลือกสรร และรวมการเรียนรู้ข้อมูล กับทักษะ
 เข้าด้วยกัน เพื่อให้เข้าใจถึงความเป็นไปในความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ใน
 การจัดการเรียนการสอน ควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับผู้เรียนอย่างเป็นระบบ
 เพื่อผู้เรียนจะได้ค้นพบ และตรวจสอบได้อย่างชัดเจนต่อคุณค่าที่เป็นระบบของตัวเอง
 (Toffer 1973 : 363-378) การมองลักษณะการศึกษาในอนาคตเช่นนี้
 สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาพัฒนาการนิยม และมนุษยนิยม และผลการวิจัยเพื่อ
 ศึกษาความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคตนั้น ก็เป็นไปในทำนอง
 เดียวกัน ทั้งนี้เพราะการศึกษาที่แท้จริงนั้น ไม่ว่าจะในหรือนอกระบบโรงเรียน ก็
 มุ่งให้ผู้เรียนมีอิสระในด้านความคิด เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ช่วยเหลือ
 ตนเอง สามารถใช้สิ่งแวดล้อมรอบตัว เป็นทรัพยากรในการเรียนรู้ได้ และสามารถ
 ปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ทุกขณะ เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่ใน
 สังคมได้อย่างมีความสุข

เมื่อแบ่งสภาพการณ์ในอนาคต ออกเป็น 2 สภาพการณ์ เพื่อศึกษาแนวโน้ม
 ของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปี พ.ศ. 2543 แล้ว ลักษณะทั้งสอง
 สภาพการณ์มีแนวโน้มในการยึดปรัชญาการศึกษาแตกต่างกัน กล่าวคือ เมื่อพิจารณา
 สภาพการณ์ในอนาคต เป็นแบบอนาคตภาพที่ดี (Optimistic Scenario)
 ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ส่วนมากจะโน้มไปในทางปรัชญาการศึกษาพัฒนา
 การนิยม และมีบางส่วนโน้มไปทางปรัชญาการศึกษามนุษยนิยม แต่เมื่อพิจารณา
 สภาพการณ์ในอนาคตแบบอนาคตภาพที่ไม่ดี (Pessimistic Scenario) ปรัชญา
 การศึกษานอกระบบโรงเรียน ส่วนมากโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม
 และมนุษยนิยม และมีบางส่วนโน้มไปทางปรัชญาการศึกษา พฤติกรรมนิยม และเสรีนิยม
 ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า

สำหรับลักษณะของสภาพการณ์แบบอนาคตภาพที่ดี (Optimistic Scenario)
 ซึ่งเป็นมุมมองว่า ในอนาคตนั้น สังคมไทยจะมีความก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะ
 จะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือการศึกษา ปรัชญาการศึกษานอกระบบ
 โรงเรียน ปี พ.ศ. 2543 ส่วนมากจะมีแนวโน้มไปในทางปรัชญาการศึกษาพัฒนาการ

พัฒนาการนิยม และมีบางส่วนโน้มไปทางปรัชญาการศึกษามนุษยนิยม ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ในอนาคตนั้น ข่าวสารและความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นรวดเร็วแบบทวีคูณ ในระยะเวลาสั้น ๆ หรือที่เราเรียกว่า การระเบิดทางความรู้ (Knowledge Explosion) ประเทศที่พัฒนาแล้ว และเป็นผู้นำทางเทคโนโลยี หมายถึง ประเทศที่มีข่าวสาร สามารถ บริหาร จัดการ และควบคุมข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนประเทศด้อยพัฒนา หมายถึง ประเทศที่คอยข่าวสารหรือ คอยความรู้ ต้องพึ่งพาประเทศอื่นอยู่ตลอดเวลา (จุมพล พูลภัทรชีวิต 2526 : 57) ทั้งนี้ การจัดการศึกษาในอนาคตจะมีลักษณะดังนี้ (Shane and Tabler 1981 : 134-138)

- ในอนาคตจะมีการใช้คอมพิวเตอร์ และหุ่นยนต์มากขึ้น และจะส่งผลกระทบต่อให้ผู้เรียน ไม่สามารถฝึกใช้ความคิดได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งถ้าหากยังจัดหลักสูตร เป็นระบบตายตัวแบบเดิมแล้ว การเรียนจะเป็นเพียงการสอนให้คนคิดอย่างเครื่องจักร เท่านั้น

- จะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในกระบวนการของการศึกษา และโครงสร้างของการศึกษา โดยเน้นความรวดเร็วในการศึกษา โดยเฉพาะในค่านการศึกษา ผู้ใหญ่ในชุมชนต่าง ๆ

- ในอนาคต ระบบการปฏิบัติงานต่าง ๆ จะต้องใช้ความรู้และเทคโนโลยี มากกว่าในปัจจุบัน วิทยุและโทรทัศน์ จะมีประโยชน์มากในการจัดการศึกษา ซึ่งจะเน้นในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ และชนบทรรมนิยมประเพณีต่าง ๆ

- ในอนาคต การศึกษาจะถูกควบคุมโดยท้องถิ่น

เมื่อความรู้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย และลักษณะของการศึกษาในอนาคต จะ เป็นไปดังที่ไคกล่าวมาแล้ว การศึกษาจะต้องปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นด้วย ระเบียบวิธีสอนอย่างที่คุณเคยกันมา คือ เรียนรายละเอียด เนื้อหา แล้วสอบว่ารู้รายละเอียดเหล่านั้น มาก-น้อยเพียงใด เป็นสิ่งที่ไร้ประสิทธิภาพแล้ว ทั้งนี้เพราะ ทางที่จะไคมาซึ่งข้อมูลมีหลายทาง โสภประสาทของผู้เรียน ไม่เพียงแต่จะรับรู้ข้อมูลกันในชั้นเรียน แต่ต้องรับรู้จากสื่อมวลชนทุกขณะจิต ชีวิตจริง ในอนาคตนั้น ไม่อาจอยู่เรียบ ๆ แคม ๆ ตามวิธีที่คุณเคยกันมาได้อีกต่อไป เพราะ

ความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าอย่างมากมาของวิทยาการสมัยใหม่นี้เอง จึงต้องมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตลอดชีวิต (เอกวิทย์ ๗ ถกลาง 2525 : 189) นั่นคือ ผู้เรียนจะเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ การสอน มีอิสรภาพ ในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองว่า ตนอยากรู้ อยากเรียน และอยากมีชีวิตเป็นอย่างไร ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ เมื่อลงมือปฏิบัติจริง (Learning by doing) ผู้ที่จะประเมินผลได้ก็คือ ตัวผู้เรียนเอง ผู้สอนมีฐานะเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้เท่านั้น ลักษณะแนวความคิดเช่นนี้ ปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม และมนุษยนิยม ให้ความสนใจมากเป็นพิเศษ

เมื่อพิจารณาจากแนวโน้ม ลักษณะของการพัฒนาประเทศไทยในอนาคตแล้ว การจัดการศึกษา จะต้องสอดคล้องกับผลกระทบของการพัฒนาประเทศ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพราะการศึกษาทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของเศรษฐกิจและสังคม คือ การเตรียมคนเพื่องาน และการดำรงชีวิตในสังคม (สมชัย วุฒิปรีชา 2526 : 21) เมื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน ไซ้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคคลและสังคม ดังนั้น ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงควรสอดคล้องกับหลักของการพัฒนาประเทศด้วย (สุนทร สุนันท์ชัย 2525 : 22) เมื่อพิจารณายุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศแต่เดิมแล้ว เราใช้ทฤษฎีพัฒนาระดับมหภาค กล่าวคือ ทฤษฎีที่วัดการพัฒนาด้วยตัวเลข และผลผลิตทางเศรษฐกิจ อันเป็นแบบแผนตามผลของ มาร์แชลล์ แพลน (Marshall Plan) ซึ่งใช้ในการปฏิรูปยุโรป เริ่มประสบความสำเร็จมาแล้ว ทั้งนี้เพราะ การพัฒนาจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย หากไม่มีการแก้ปัญหาพื้นฐานของประเทศ เช่น ปัญหาความยากจน การว่างงาน ความไม่เสมอภาค ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์ในการพัฒนา จึงค่อย ๆ กลายเป็นการใช้ทฤษฎีระดับจุลภาค ซึ่งมุ่งในการพัฒนาระดับบุคคล หมายถึง การพัฒนาเพื่อตอบสนอง "ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน" (Basic Needs) (ชนิตา รักษ์พลเมือง 2525 : 90) นั่นคือ การมุ่งเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา สมาชิกทุกคนในสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนา มีชิ้นนี้ร่องผลแห่งการพัฒนาที่กระจายมาจากกลุ่มชนอื่น ๆ ที่ได้พัฒนาแล้ว ทุกคนควรได้ร่วมวางแผน แทนที่จะรอรับปฏิบัติจากแผนที่คนอื่นเป็นคนวาง ทุกคนควรมีสิทธิวินิจฉัย ตัดสินใจ เลือกสิ่งที่คุณเห็นว่า

ถึงงามและเหมาะสม แทนที่จะรอรับการตัดสินใจจากผู้อื่น ทุกคนควรเชื่อมั่นใน
พลังความสามารถของชุมชน ที่จะแก้ปัญหาของตนเอง แทนที่จะเชื่อว่า บุคคล
ภายนอกเท่านั้นที่จะมาแก้ปัญหาของเขาได้ (สุนทร สุนันท์ชัย 2525 : 23)

แนวความคิดของการพัฒนาเช่นนี้เอง ที่นำมาประยุกต์ใช้เพื่อจัดการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน ให้ได้อย่างเต็มที่ในอนาคต โดยเฉพาะการจัดการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่ว ๆ ไป จะต้อง
ลักษณะสนองความต้องการ และความจำเป็นที่แท้จริงของบุคคลและสังคม ใ้ทั้งใน
แง่ของการแก้ปัญหาที่รีบด่วน เฉพาะหน้า และแง่ของการวางพื้นฐาน และทิศทางของ
การพัฒนาทรัพยากรสำหรับอนาคต และที่สำคัญ ก็คือ การเสริมสร้างให้บุคคลมี
ลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาตนเอง และสังคม ใ้ได้อย่างมั่นคงถาวร (ประสาร
มาลากุล ณ อยุธยา 2526 : 7) ดังนั้น หลักสูตร เนื้อหาสาระ และกระบวนการ
การเรียนรู้ จะต้องจบในตัวเอง ในลักษณะที่มุ่งสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ
สังคม และวัฒนธรรม ของประเทศนั้น ๆ ซึ่งไม่ใช่หลักสูตร และการเรียนการสอน
แบบ "ไล่นั่งสอ" เพื่อเป็นบันไดไต่เต้าไปสู่ระดับการศึกษา เช่นปฏิบัติมาแต่อดีต
ซึ่งไม่แต่จะสร้างปมค้อย และความสิ้นหวังในชีวิตให้กับคนส่วนใหญ่ ตลอดจนทวีความ
เหลื่อมล้ำค่าสูง ภายในสังคมเท่านั้น หากยัง เท่ากับเป็นการเผาผลาญ บันทอนศักยภาพของ
พลังผลิตผลของชาติโดยเปล่าประโยชน์อย่างมหาศาลอีกด้วย (เสนห์ จามริก 2526 : 172)

ถ้าจะพิจารณาจากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 "ตามนัยแห่ง
แผนการศึกษาฉบับนี้ การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อมุ่งเสริมสร้าง
คุณภาพของพลเมือง ให้สามารถดำรงชีวิต และทำประโยชน์ให้แก่สังคมโดยเน้นการ
ศึกษาเพื่อความอยู่รอด ปลอดภัย ความมั่นคง และความผาสุกรวมกันในสังคมไทยเป็น
ประการสำคัญ" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2520 : 1) จะ
เห็นว่า สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม (เพ็ญศิริ อินทชัย
1983 : 425 - A) และหากพิจารณาจุดมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ที่มุ่งให้คน คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นนั้น รากฐานเหล่านี้ ก็มาจากปรัชญา
การศึกษาที่พัฒนาการนิยมส่วนหนึ่งนั่นเอง (รักษา พุ่มไพศาล 2526 : 36)

แนวคิดเหล่านี้ ยังเป็นแนวคิดที่สำคัญที่จะใช้ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในขนาด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อุนตา นพคุณ (2526 : 177) ที่วิจัยเรื่อง คุณลักษณะของประชากรในกรุงเทพมหานคร ตามเป้าหมายของการศึกษา : สภาพปัจจุบัน และแนวโน้ม พบว่า ยังมีความจำเป็นที่จะกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา ที่เน้นการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ในอนาคต นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พงศ์สิริ สาลี (2525 : 49) ที่ได้วิจัยเรื่อง แนวโน้มของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต พบว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะเน้นปรัชญาให้คนคิดเป็น และรู้จักพึ่งตนเอง โดยยึดความต้องการ และการมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาของประชาชนเป็นหลัก และจะเป็นการศึกษาตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนา และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้พลาดโอกาสการศึกษาในระบบโรงเรียน

อิทธิพลอีกอย่างหนึ่ง ที่มีผลต่อการกำหนดปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนปี พ.ศ. 2543 ก็คือ อิทธิพลจากต่างประเทศ สวัสดิ์ จงกล (2526 : 37) ได้ศึกษาพบว่า ไทยเราได้รับอิทธิพลการศึกษาจากต่างประเทศ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2369 ซึ่งมีอิทธิพลอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และมีแนวโน้มที่จะเป็นไปในอนาคตด้วยการที่ผู้นำทางการศึกษาได้รับการศึกษาจากโลกตะวันตก ซึ่งก็เป็นธรรมชาติของผู้เรียนโดยทั่วไป เมื่อเรียนจากที่ใด ก็จะได้ความคิดจากสถานศึกษาที่ตนเอง และรับแนวความคิดในทางปรัชญาการศึกษาจากประเทศที่ไปเรียนมา (พนัส หันนาคินทร์ 2521 : 56) นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทย ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นสูงสุดจากประเทศตะวันตก โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ประกอบกับการที่ประเทศไทย เข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การระหว่างประเทศ เช่น ยูเนสโก ยูนิเซฟ เป็นต้น ทำให้องค์การระหว่างประเทศ เข้ามามีบทบาทต่อการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทยมากขึ้น ไม่ว่าจะมาในรูปแบบของการให้การศึกษา ฝึกอบรม ทุนวิจัย การสัมมนา การจัดงาน ตลอดจนการเงิน การจัดหา และสร้างอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2520 : 9-10) ซึ่งแนวความคิดในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของต่างประเทศ ส่วนใหญ่ยึดปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม และมนุษยนิยม

จึงได้แพร่มาสู่ประเทศไทย โดยผ่านตัวแทนดังกล่าวแล้ว ทำให้ประเทศไทยได้รับอิทธิพลตามแนวดังกล่าวไปด้วย

นอกจากสิ่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดแนวปรัชญา การศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทยในอนาคตแล้ว ยังมีสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจ ก็คือ ประเทศของเรายังมีประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ แนวความคิดในพุทธศาสนา ยังมีอิทธิพลเกือบทุกแง่มุมในชีวิตคนไทย โดยเฉพาะจริยธรรม ศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมไทย ประกอบกับมีนักการศึกษาหลายท่าน เช่น พระราชวรมุนี ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี พุทธศาสนิกชน เป็นต้น ได้พยายามเสนอแนวปรัชญาการศึกษาของไทยในอนาคต โดยยึดพุทธปรัชญาเป็นแม่บท แต่มีข้อที่น่าสังเกต คือ จากผลการวิจัยปรากฏว่า ความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ไม่มีคำตอบที่เป็นแนวความคิดของปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา โดยตรง แม้ว่า ถ้าหากจะวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นว่ามีความสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม และมนุษยนิยม อยู่หลายประการ เช่น จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา เน้นเพื่อให้ผู้เรียน เกิดความงอกงามในชั้น 5 มีความรู้ความเข้าใจ และไขปัญญาเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของสังคม มีความร่วมมือกัน ตลอดจนเคารพนับถือ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยสอนให้เข้าใจใน สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 และ สัมปรีชธรรม 7 และมุ่งให้ผู้เรียนไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล เพื่อจะได้นำความรู้จักคิดนี้ไปแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต (กิติมา ปรีคิตลิก 2523 : 141) ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม และมนุษยนิยม ที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้าน ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

พัฒนาทางกายไค้แก่ รูปคือร่างกาย (Physical, Structure) พฤติกรรม และคุณสมบัติต่าง ๆ ของส่วนที่เป็นร่างกาย พัฒนาทางอารมณ์ ไค้แก่ เวทนา คือ ความรู้สึก (Feeling, Senses) หรือ อารมณ์ที่เป็นสุข ทุกข์ หรือ เจ็บ ๆ เช่น ยินดี โกรธ เกลียด หลง เป็นต้น สัญญาคือความจำไค้ (Memory, Perception) เป็นการจำสิ่งที่เป็นรูป เป็นเสียง เป็นกลิ่น เป็นรส และ อารมณ์ที่เกิดขึ้นภายในใจ สังขาร คือ สิ่งที่มาปรุงแต่งจิตของคนให้ดี หรือชั่ว

เป็นกลาง ๆ พัฒนาทางสติปัญญา ใ้แก่ วิชาญาณ คือ ความรู้ (Knowledge) ที่เกิดจากการสัมผัสของประสาท ทั้ง 5 คือ ความรู้ทางตา ความรู้ทางหู ความรู้ทางจมูก ความรู้ทางลิ้น และทางใจ (สาโรช บัวศรี 2512 : 318-335) ในคานการเรียนการสอนทางพุทธปรัชญา ก็ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เช่นเดียวกับปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม และมนุษยนิยม โดยมีผู้สอนเป็นกัลยาณมิตร คอยให้คำแนะนำ วิธีสอน ก็ใช้วิธีคล้าย ๆ กัน เช่น วิธีสอนโดยหลักการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ก็คล้ายกับวิธีสอนแบบอริยสัจสี่ของทางพุทธศาสนา เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ การที่ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาจากระบบโรงเรียน มีแนวความคิดว่า แนวโน้มของปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียน ปี พ.ศ. 2543 จะโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม และมนุษยนิยม น่าจะมีอิทธิพลมาจากการที่เราอยู่ในยุคของข่าวสาร และความรู้ต่างๆ หรือที่เรียกว่า ยุคระเบิดของความรู (Knowledge Explosion) ลักษณะแนวโน้มของการพัฒนาประเทศในอนาคต แผนการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2520 อิทธิพลของการศึกษาของทางตะวันตก และอิทธิพลของพุทธศาสนา คงได้กล่าวมาแล้ว

อีกด้านหนึ่งที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ก็คือ การมองอนาคตภาพในสภาพการณ์ที่ไม่ดี (Pessimistic Scenario) เป็นการมองว่า ในอนาคตนั้นสภาพการณ์ของบ้านเมืองจะเต็มไปด้วยปัญหาความยุ่งยากนานัปการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือการศึกษา จากการวิจัยพบว่า แนวโน้มของปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียน ในสภาพการณ์เช่นนี้ ส่วนมากโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม (Progressivism) และมนุษยนิยม (Humanism) และมีบางส่วนโน้มไปทางปรัชญาการศึกษาพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) และเสรีนิยม (Liberal) ที่เป็นเช่นนี้ สำหรับปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม และมนุษยนิยม อาจเป็นเพราะปัจจัยต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น

สำหรับปรัชญาการศึกษา พฤติกรรมนิยม และเสรีนิยม นั้น กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า แนวโน้มของปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียน

ปี พ.ศ. 2543 จะเกี่ยวข้องกับปรัชญา 2 สัทธีนี้ เพียงบางส่วนเท่านั้นเอง คือ ในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทของผู้สอน และการประเมิน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า แม้ประเทศไทยของเราจะรับแนวความคิดของปรัชญาการศึกษาที่พัฒนาการนิยม ซึ่งมีการเรียนการสอนแบบมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มาเป็นเวลานานพอสมควรแล้วก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ แล้ว ยังคงใช้วิธีการเรียนการสอน แบบมีผู้สอนเป็นศูนย์กลางอยู่เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ หรือนอกระบบ โรงเรียน ก็ตาม การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน บางแห่ง บุคลากรที่มาสอน ผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนนั้น ก็ใช้ผู้สอนจากโรงเรียนต่าง ๆ ครูเหล่านี้ก็ทำวิธีสอนที่เคยใช้ในระบบโรงเรียน ไปใช้สอนกับผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนด้วย ผลงานวิจัยจำนวนมาก เช่น เชาวน์ พันชน้อย (2528) อรสา สุขเปรม (2526) พิภูฏ เลิศมงคลตระกูล (2523) และ วิเชียร ประยูรชาติ (2520) พบว่า ผู้สอนส่วนใหญ่ นิยมใช้วิธีการเรียนการสอนแบบมีครูเป็นศูนย์กลาง วิธีการสอนเช่นนี้อาจได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งมาจากวิธีการสอนในอดีต เพราะว่าเป็นในอดีตนั้น การศึกษาของไทยเรายังยึดปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism) เป็นหลัก (วิทย์ วิศทเวทย์ 2526 : 103) แม้วิทยาการต่าง ๆ จะเปลี่ยนไป แต่วิธีการสอนดังกล่าว ก็ยังมีอิทธิพลอยู่ และจะส่งผลไปถึงอนาคตด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังคมไทยมีค่านิยมในการยกย่องผู้มีอาวุโสด้วยก็เป็นได้ (อานนท์ อภาภิรม 2525 : 19) ครูผู้สอนส่วนใหญ่ จะเป็นผู้ที่มิอาวุโสกว่าผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนยอมรับนับถือ ไม่นิยมการคัดค้านความคิดเห็นของครู ส่วนต่าง ๆ เหล่านี้คงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การเรียนการสอนของไทย ที่มีครูเป็นศูนย์กลาง ยังคงดำรงอยู่ต่อไป

ส่วนลักษณะการประเมินผลการศึกษาอกระบบโรงเรียน ที่ยึดปรัชญาการศึกษาพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) เป็นแนวในการดำเนินงานนั้น อาจเป็นเพราะว่า ลักษณะของการประเมินโครงการ กระบวนการเรียนการสอน อุปกรณ์ และสื่อทางการศึกษา ของงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะ เป็นหน่วยงาน ไท่นดำเนินงานก็ตาม มักจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์เป็นเชิงพฤติกรรม (Behaviorism Objective) เป็นแนวในการปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้การประเมินโครงการ หรือผลการเรียนต่าง ๆ เป็นรูปธรรม และชัดเจนขึ้น วิธีการเช่นนี้ จะยังคงนิยม

ต่อไปในอนาคต (ฉัตรภา สรรพศรี 2525 : 77) การศึกษานอกระบบโรงเรียน ก็คงจะนำวิธีการเช่นนี้ ไปประยุกต์ใช้กับวิธีการประเมินผลอื่น ๆ ด้วย ทั้งที่เป็นด้าน ปริมาณและคุณภาพ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยเพื่อศึกษาหาแนวโน้มของปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียน ในปี พ.ศ. 2543 ในสภาพการณ์แบบอนาคตภาพที่ไม่ดี (Pessimistic Scenario) ยังไปสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ซึ่งไม่ใช่ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Radical) ตามแนวของ จอห์น แอบ อีเลียส (John L. Elias) โต้แย้งปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียนเอาไว้ และผู้วิจัยได้ใช้เพื่อกำหนดการวิจัยครั้งนี้ แต่ไปสอดคล้องกับการแบ่งลัทธิปรัชญาการศึกษาตามแนวของ แวนคลีฟ มอร์ริส (Van Cleve Morris 1961 : 327-401) และตามแนวของ จี แมก วิงโก (G. Max Wingo 1974 : 49-309) ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) มีแนวคิดทางการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของการศึกษา การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อปรับปรุง พัฒนา และสร้างสรรค์สังคมใหม่ที่ดี การศึกษามุ่งสร้างระเบียบสังคมใหม่ ค่านิยมวัฒนธรรมใหม่ สังคมใหม่ที่สร้างขึ้นนั้น จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของประชาธิปไตย ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการควบคุมสถาบันและทรัพยากรต่าง ๆ ของประเทศ (Brameld 1956 : 24-25)
2. หลักสูตรและเนื้อหา วิชาที่จะให้ผู้เรียนเรียนนั้น จะต้องมีความสัมพันธ์กับสภาพของสังคมในอนาคต โดยเฉพาะความเสมอภาคทางการศึกษา มุ่งผลิตผู้เรียนที่มีความรู้ ความสามารถในเชิงปฏิบัติมากกว่าเชิงวิชาการ คือ ให้ความสนใจวิธีการมากกว่าผลงาน (วิญญู สาธร 2525 : 37) ลักษณะของเนื้อหานั้น จะต้องทำให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหา และมองเห็นสาเหตุของปัญหาได้อย่างชัดเจน และศึกษาจากสภาพใกล้ตัวขยายออกไปถึงสังคมภายนอก (ไพฑูริย์ ลินลารัตน์ 2523 : 91)
3. ผู้สอน ผู้สอนต้องเป็นนักบุกเบิก เป็นนักแก้ปัญหา สนใจและใฝ่รู้ ในเรื่องของสังคม และปัญหาของสังคมอย่างกว้างขวาง เอาจริง เอาจัง ในขณะที่เดียวกัน ก็ต้องสนใจวิชาการควบคู่กันไปด้วย (ไพฑูริย์ ลินลารัตน์ 2523 : 91)

และที่สำคัญก็คือ ผู้สอนต้องมีความเป็นประชาธิปไตย ผู้สอนไม่ใช่ผู้รู้แต่เพียงผู้เดียว แต่ต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมกัน ในการพิจารณาแก้ปัญหาต่าง ๆ และหาข้อสรุปอันเป็นทางเลือกโดยยุติธรรม (บรรจง จันทรสภา 2527 : 250)

4. ผู้เรียน ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกฝนให้รู้จักเทคนิค และวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำความเข้าใจ และแก้ปัญหาของสังคม แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของประชาธิปไตย (ไพฑูริย์ สินลารัตน์ 2523 : 92) สหัชปรัชญาการศึกษาที่เชื่อว่าชีวิตที่มีอารยธรรมนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะมีการดำเนินชีวิตแบบกลุ่ม ไม่ใช่ชีวิตของแต่ละคน ดังนั้น การศึกษาจะต้องทำให้ผู้เรียน รู้จักวิธีการทำงานร่วมกันในการวางแผนเพื่อสังคม (บรรจง จันทรสภา 2527 : 249) ผู้เรียนจะต้องเห็นประโยชน์ของตนเอง น้อยกว่าประโยชน์ของส่วนรวม

5. กระบวนการเรียนการสอน มุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง มองเห็นปัญหา และเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง การเรียนการสอนใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) วิธีการแก้ปัญหา (Problem-Solving Method) ขณะเดียวกัน ก็ใช้วิธีการของประวัติศาสตร์ (Historical Method) และวิธีการทางปรัชญา (Philosophical Method) ด้วย (ไพฑูริย์ สินลารัตน์ 2523 : 93)

6. การประเมินผล มุ่งไปที่ปลายทางของการศึกษา คือ ต้องคำนึงถึง การที่ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ และคำนึงว่า ความรู้นั้น ๆ สามารถแก้ไขปัญหาของผู้เรียน และปัญหาของสังคมได้มาก-น้อยเพียงไร การประเมินผล ต้องทำโดยระบบกลุ่ม โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตย (บรรจง จันทรสภา 2527 : 250)

ที่ผลการวิจัยไปสอดคล้องกับแนวคิดของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ซึ่งไม่ใช่แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Radical) ตามแนวของ จอห์น แอล อีเลียส (John L. Elias) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Radical) อาจยังไม่เหมาะกับสังคมไทย เพราะเป็นปรัชญาการศึกษาที่มีลักษณะรุนแรง ซึ่งไม่ยอมรับโครงสร้าง และค่านิยมของแต่ละสังคม แต่จะเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคม อย่างถอนรากถอนโคน แล้วสร้างสังคมขึ้นมาใหม่ ซึ่งลักษณะเช่นนี้สังคมไทยยังรับไม่ได้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะ อิทธิพลของ

พุทธศาสนาด้วยก็ได้ เพราะพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของคนไทย ทั้ง ส่วนตัวและส่วนรวม มาเป็นเวลายาวนานแล้ว พุทธศาสนาให้อุทิศการงานแก่ปัจเจกบุคคล และสังคม ซึ่งเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเอกลักษณ์ดั้งเดิมของ ชาติไทย ทั้งค่านิยม วัฒนธรรม และการเมือง (สมบุญ สุขสำราญ 2527:4) ดังนั้น หลักคำสอนของพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย และคนไทยมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นคำสอน ในเรื่องความสันโดษ ชนิตี กรรมดี กรรมชั่ว การเดินทางสาย กลาง การสอนให้คนประพฤติชอบ ให้มีเมตตาต่อสัตว์และเพื่อนมนุษย์ พุทธศาสนาไม่ นิยมแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยความรุนแรง แต่เน้นเรื่องสติปัญญา ถ้าหากจะมีการ เปลี่ยนแปลง ก็ด้อยที่ด้อยอาศัย ค่อยเป็นค่อยไป (คึกฤทธิ์ ปราโมช 2524 : 378) อิทธิพลของคำสอนเหล่านี้เอง ที่ส่งผลไปถึงความรู้สึกนึกคิดของคนไทยในการ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ด้วย ดังนั้น ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Radical) จึงไม่ได้รับการยอมรับ แต่ยอมรับปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ที่มีการประนีประนอมแบบปฏิรูป ซึ่งไม่ใช่การถอนราก ถอนโคน อย่างปรัชญาการศึกษาตามแนวของ จอห์น แอล อีเลียส (John L. Elias) การศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชนิตา รัชพลเมือง (2527 : IV) ที่ได้ศึกษาแนวโน้มการศึกษาในระบบโรงเรียน ในช่วงระยะแผนพัฒนาการศึกษา แห่งชาติ ฉบับที่ 6 และ 7 พบว่า ในอนาคต การจัดการศึกษาของไทย จะดำเนินการ ตามพุทธปรัชญา และการศึกษาแบบปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) การ ศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน จะจัดควบกันกันไป

การที่ปรัชญาศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต ที่มีสภาพการณ์แบบ อนาคตภาพที่ไม่ดี (Pessimistic Scenario) ยึดปรัชญาการศึกษาแบบปฏิรูป นิยม (Reconstructionism) เป็นแนวในการดำเนินการนั้น น่าจะมีเหตุผล ปลายประการ คือ ถ้าเราศึกษาถึงภูมิหลังของปรัชญาลัทธินี้ จะพบว่า กำเนิดขึ้น ระหว่างที่โลกกำลังมีปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โดยเฉพาะหลัง สงครามโลก ครั้งที่ 1 และก่อนสงครามโลก ครั้งที่ 2 จึงมีนักการศึกษาหลายคน ที่พยายามจะจัดการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ในการที่จะปฏิรูปสังคมให้เป็น สังคมที่ยุติธรรม และเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น (ศักดิ์ ประจักษ์ประธานพร 2523:22)

ดังนั้น เมื่อสังคมไทยในอนาคตมีปัญหา นักการศึกษาของไทยที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดนี้ ก็เสนอแนวคิดของปรัชญาการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาของสังคมไทยด้วย เพราะในภาวะที่บ้านเมืองอยู่ในช่วงวิกฤตินั้น การจัดการศึกษาที่มุ่งเพื่อการพัฒนาตนเองอย่างเคียวคงเป็นไปได้ เพราะการจัดการศึกษา เพื่อแก้ปัญหาสังคม และเพื่อพัฒนาประเทศนั้น นอกจากควรเป็นไปเพื่อคนส่วนใหญ่ ใ้พัฒนาความรู้ของเขาได้มากที่สุดเท่าที่จะได้แล้ว ยังควรเป็นไปเพื่อส่งเสริมให้คนที่ได้รับการศึกษามีความเข้าใจถึงความเป็นอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อเขาจะได้ตระหนักต่อความรับผิดชอบต่อส่วนรวมด้วย (วิทยากร เชียงกูร 2526 : 118) เพราะแม้ว่าการศึกษจะสามารถสอนให้คนมีความสามารถในการผลิตได้เก่งเพียงใดก็ตาม แต่ถ้ายังปล่อยให้คนมีทัศนคติที่เห็นแก่ตัว แกร่งแย่ง แข่งขัน เอารักเอาเปรียบ โดยปราศจากความรับผิดชอบต่อส่วนรวมแล้ว สังคมก็ยากที่จะพัฒนาไปได้อย่างราบรื่น

ในอนาคต โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ จะต้องเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างแน่นอน ภาคอุตสาหกรรม จะมีขนาดและสัดส่วนในกำลังผลิตของประเทศใหญ่กว่าภาคเกษตรกรรม อัตราการขยายตัวของภาคเกษตรกรรมจะลดลง ซึ่งผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ก็คือ การว่างงานในชนบท และการกระจายรายได้จะเลวลง ประชาชนในชนบทจะต้องไปหางานทำในสาขาอื่น ๆ เช่น อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการบริการ เมื่อเป็นเช่นนี้ เนื้อหาของหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน จะต้องเปลี่ยนไป (สมชัย วุฒิปรีชา 2526 : 18) การศึกษาจะต้องสร้างคนแบบใหม่ขึ้น คือ คนที่มีพฤติกรรมแตกต่างจากสังคมเกษตรกรรม สังคมเกษตรกรรมไม่เคร่งครัดเรื่องเวลา เรื่องวินัยในตนเอง เรื่องกฎเกณฑ์ของหมู่คณะและระบบ แต่สังคมอุตสาหกรรมเรียกร้องเช่นนี้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง 2524 : 10) ดังนั้น ลักษณะของการศึกษาในอนาคต จะต้องให้คนส่วนใหญ่ล้มตาอาปากได้ในทางเศรษฐกิจ มีการเอาเปรียบกันน้อยลง คือ มีความยุติธรรม และความเสมอภาคทางเศรษฐกิจมากขึ้น ทุกคนไม่มุ่งเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ไม่เอาตัวรอดแต่เพียงผู้เดียว และจะต้องช่วยกันแก้ไข้ปัญหาของสังคมด้วย เพราะหากทุกคนมุ่งแข่งขันกันทางสังคม อัจฉาวิชา เอาเปรียบกคซึ่งผู้คอบโอกาส บึงจะเป็นการทวีความรุนแรงของปัญหาต่าง ๆ บึง ๆ ขึ้นไปอีก (นิพนธ์ ศศิธร 2523 : 3) ลักษณะของการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาของสังคมต่าง ๆ ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม(Reconstructionism)

แนบมากเป็นพิเศษ ดังนั้นเมื่อสังคมไทยเผชิญกับปัญหาดังกล่าว ปรากฏการณ์การศึกษาที่นี้ จึงน่าจะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้

ความจริงแล้วเป็นเรื่องยากที่จะให้สังคมใดสังคมหนึ่งรับเอาปรัชญาการศึกษาที่ศึกษาด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งไปใช้ได้เพียงลำพังโดดเดี่ยว เพราะแนวคิดของปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ มีหลักร่วมกันอยู่เป็นอันมาก ยากที่จะแบ่งขอบเขตให้เห็นอย่างชัดเจน (ศักดิ์ดา ปรากฏ์ประทานพร 2523 : 152) และปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ ก็ยากที่จะมีลัทธิใดมีเนื้อหาครอบคลุมปัญหาสำคัญทุกด้าน ทั้งเรื่องความดี ความงาม ความจริง ความรู้ และอื่น ๆ เนื้อหาที่แต่ละลัทธิเอ่ยถึงนั้นเป็นธรรมดาที่บางเรื่องจะพูดไว้อย่างละเอียด บางเรื่องพูดไว้เล็กน้อย และบางที่เรื่องที่พูด ย่อมมีทั้งจุดดีและจุดด้อย จุดที่ถูกต้องและผิดพลาด (พีรชาติ สัจวานิต 2525 : 114) ดังนั้น การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต จึงมีการผสมผสานระหว่างแนวคิดของปรัชญาการศึกษาต่าง ๆ โดยประยุกต์วิธีการทางปรัชญาของปรัชญาการศึกษาที่ต่าง ๆ ไปใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยมากที่สุด

ข้อเสนอแนะเพื่อจัดการศึกษา

1. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรมุ่งความเจริญของบุคคลในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านร่างกาย สติปัญญา และพละอนามัย และจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปโดยอิสระ ตามธรรมชาติ และนอกจากนี้ ควรจัดการศึกษาโดยเน้นที่ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื้อหาที่เรียนควรสอดคล้องกับปัญหา และชีวิตประจำวันของผู้เรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องสร้างนักคิดและนักปฏิบัติงานเพื่อสร้างสรรค์สังคมต่อไป

2. จะต้องส่งเสริมการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาการลืมและเลือนหนังสือ ตลอดจนการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยนำสื่อมวลชนทุกชนิด มาใช้ในการเผยแพร่ความรู้ให้มากขึ้น และการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องจัดคู่ขนานกับการศึกษาในระบบโรงเรียนด้วย

3. ด้านการเรียนการสอนและหลักสูตร จะต้องหาวิธีการสอน เพื่อที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รักการทำงาน และสำนึกรับผิดชอบ ต่อส่วนรวม การสอนนั้นควรเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี แต่ทั้งสองอย่างนี้จะต้องควบคู่กันไป ผู้สอนจะต้องทำตัวเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ผู้เรียนให้มากที่สุด การประเมินความสำเร็จของการศึกษา ควรดูจากการรู้จักนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนเป็นสำคัญ

4. ด้านบริหารการศึกษา ควรมีการปรับแนวการวางแผน และนโยบาย การศึกษานอกระบบโรงเรียน ในสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะจิต โดยการกระจายอำนาจออกไปสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุด การดำเนินการโครงการทุกชนิด จะต้องมีการประเมินความทองการและความสนใจ ของประชาชนกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ และเร่งหามาตรการที่จะนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับแนวโน้มของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ นอกเหนือจากการใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) เช่น เทคนิค EDR (Ethnographic Delphi Futures Research) การประมาณแนวโน้ม (Trend Extrapolation) การสร้างภาพจินตนาการ (Scenario Forecasting) การพยากรณ์ด้วยตารางมิติ Matrix Forecasting) หรือการจำลองเหตุการณ์ในอนาคต (Simulation) เพื่อจะได้นำผลการวิจัยที่ได้มาเปรียบเทียบ และเพิ่มเติม เพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

2. เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในการวิจัยครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นนักการศึกษาเกือบทั้งสิ้น ควรได้มีการวิจัยเพื่อศึกษาแนวโน้ม ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต โดยใช้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้เชี่ยวชาญสาขาอื่น ๆ เช่น แพทย์ ทหาร ตำรวจ นักการเมือง พ่อค้า ฯลฯ จะได้เปรียบเทียบกับผลการวิจัยครั้งนี้ เพื่อกำหนดแนวโน้มที่เป็นไปได้มากที่สุด ในอันที่จะกำหนดปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต

3. การศึกษาแนวโน้มของปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนในอนาคต
แบบรวมสภาพการณ์ โดยไม่ต้องแยกศึกษาเป็นสภาพการณ์อนาคตภาพที่ดี (Optimistic
Scenario) และสภาพการณ์อนาคตภาพที่ไม่ดี (Pessimistic Scenario)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย